

• • • Χαμογελαστή η Ελλάδα, σκάρωσε τον θεό της κεφάλτον. 'Ο Διόνυσος είναι ένας κατέργαρος παιχνιδιάρης, παίζει κρυφτούλι μέσα στα κισωμένα φυλλώματα με τις αλανιάρες Νύμφες, πίσω του τρέχουνε τέντυ - μπόυς χαρούμενοι και κεφάτοι οι Σειληνοί και οι τραγοπόδαροι Σάτυροι, στεφανώνουνε τις κερατοκεφάλες τους με φρέσκια πρασινάδα και χαίρουνται την ελεύθερη ζωούλα τους.

Μέσα από τα κλαδιά των δέντρων φυσάνε αύλους και πολύαυλους τ' αεράκια, τραγουδάνε σερέτικα τὰ διαμαντοκύλητα ποταμάκια, γελάει μέσα στα φαράγγια ή κοροϊδεύτρα 'Ηχώ, όλα μαζί είναι κρασί, κέφι, έρωτας, φύση, χαρά και πριν απ' όλα ζωή, τούτη ή ζωή ή παράξενη που κάνει ν' ανασαίνουνε τὰ κόκκινα πιπερομένα μαιμούνια, που κάνει τις κάμπιες νά έρωτεύωνται σ' ένα σιχαμένο πράσινο κορδόνι, τή μιὰ πίσω από την άλλη, που δίνει ελατήρια στα κατσικάκια και πηδάνε τὰ βράχια, που κουβαλάει την κίτρινη γύρι από τὸ ένα λουλούδι στο ξελιγωμένο του θηλυκό και γεμίζει τή γη άνθισμένα κεντήματα...

'Ισως για τούτο είπανε τον Θεό και Φαλλήνα. 'Η γονιμότητα είναι συμβολική. 'Ο χαροκόπος δέν κυτάζει παρά την καλοπέρασή του...

'Ο δικός μας ὁ Διόνυσος γέννησε, μαζί με τὸ κρασί, τὸ τσακίρ κέφι, τὸ τραγούδι, τὸν χορὸ και τὸ θέατρο... Μιὰ μικρὴ προϊστορικὴ υπόθεση, που ἴσως νά κλείνη μέσα της κάτι ἀπὸ τὰ 'Ελευσίγια Μυστήρια, Δημητριακά, Διονυσιακά, άνεξερεύνητα...

• • • 'Επρεπε, λοιπόν, ένας Θεός νά τὰ επιβλέπη ὄλ' αὐτά. Στὸ πρωτόγονο μυαλὸ τῶν ἀνθρώπων — και σήμερα ἀκόμα — τίποτα δὲν γίνεται χωρὶς τὴν ἐπίβλεψη, τὴν προστασία και τὴ βούληση ἑνὸς Θεοῦ ἢ 'Αγίου. Τούτη ή χαρούμενη τελετή, έπρεπε ν' ἀνατεθῆ σ' ἕνα χαρούμενο θεό. 'Ο Διόνυσος τὴ φορτώθηκε.

'Απὸ δῶ και πέρα πῆρε ἀπάνω του ὄλες τις χαρούμενες τελετές. Δουλεύουμε, μοχθοῦμε, πολεμάμε, ιδρώνουμε, πρέπει πάντα και νά χαιρόμαστε. 'Οργανικὰ ἀνθρώπινη ἀνάγκη. Σιγά - σιγά, τὰ χωριά, μαζευόντουσαν τὸ μῆνα Ποσειδεῶνα σ' ἕνα κέντρο, για ἕνα ὁμαδικὸ πανηγύρι. Δὲν εἶναι παράξενο. Και σήμερα ἀκόμα ἔχουνε σερὶ χωριάτικα πανηγύρια πρὸς τιμὴν κάποιου 'Αγίου. Και τὸ πανηγύρι, εἶχε ἔξω ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ τελετή, τὴ σημερινὴ λειτουργία, και γλέντι, κρασί, χορὸ, ἀργότερα και ἀγῶνες... Τὰ πίνανε γεμάτα, μερικοὶ για νά μοιάζουνε με Σάτυρους βάζανε μάσκες τραγίσιες, μεθυσμένοι, και με τὴν προστασία τῆς μάσκας, λέγανε τοῦ κόσμου τὰ αἰσχρά, ὕστερα ὄλοι μαζί τραγουδάγανε μεθυσμένα με τὴν τραγίσια μάσκα στὴ μούρη τους, ή λέξη τράγου ὠδὴ γέννησε τὴν τραγωδία... 'Η πρώτη μορφή τοῦ θεάτρου ἄρχισε νά φέγγη, σὲ φόρμα ἐπιθεώρησης και σάτυρας...

Μὲ τὸν καιρὸ ὄλα ὠργανωθήκανε και τούτα τὰ πανηγύρια γίνανε στὴν 'Αττικὴ τὰ περίφημα «Λήναια». Γιορτάζανε ὄταν πατάγανε τὰ καινούργια σταφύλια νά βγῆ τὸ νέο κρασί. Στις μουστιές. Οἱ 'Αθηναῖοι σκαρώσανε κι' ἕνα ἱερό, τὸ Ληναῖο, και μαζευόντουσαν νά γιορτάσουνε ἐκεῖ γύρω. Τρώγανε ὄλοι μαζί, πίνανε τὰ ποτήρια τους, σπάγανε κέφι κι' ἄμα φτάνανε στὸ μεθύσι δὲν κρατιόντουσαν πιά. Πειράζανε τὸν κόσμο, πειραζόντουσαν μεταξύ τους, καβαλάγανε ἄρματα και χαλάγανε τὸν κόσμο, λέγανε ὄλες τις θρωμιές που τούς ἐρχόντουσαν στὸ μυαλὸ — ἀπὸ κεῖ βγῆκε και τὸ «λέγω ἔξ ἀμάξης» — κανένας δὲν θύμωνε. Και πάνω στὸ μεθύσι τους μεταμφιεζόντουσαν ἀποκριάτικα σὲ Σάτυρους ἢ Πᾶνες, χτυπάγανε κουδούνια (ή ἔκφραση «θὰ στὰ βγάλω κουδούνια» εἶναι κι' αὐτὴ

κατάλοιπο ἀπὸ κεῖ), ἀκόμα ἀργότερα γίνανε παρέες ὠργανωμένες που κάνανε πρόγραμμα τί θὰ ποῦνε, τὸ ἐτοιμάζανε και τὸ μαθαίναγε. 'Η κωμωδία γεννήθηκε...

• • • Κοντά στα Αθήναια, γιορτή του Βάκχου, ήτανε και τ' 'Ανθεστήρια. 'Ανθεστήρια, θα πη πάνου - κάτου «Γιορτές ανθισμένες», και γινόντουσαν κατά τις αρχές Μαρτίου, ή τέλος Φεβρουαρίου, δταν ξανάρχιζε ν' ανθίξει ή γη. (Σήμερα έχουμε σαν γιορτή τον Εδαγγελισμό και ίσως τὸ Πάσχα). "Όλοι οί "Ιωνες, ὅλοι οί "Ελληνες, λέει ὁ Ζηνόδιος, γλεντούσανε τοῦτες τις τρεις μέρες τῶν 'Ανθεστηρίων.

Ἡ πρώτη μέρα ήτανε καθαρά ἡμέρα τοῦ Διονύσου. Τὴ λέγανε «Πιθοίγια», γιατί ἀνοίγανε τὰ βαρέλια μὲ τὸ νέο κρασί και γινόντουσαν ἀφέντες και δοῦλοι σταφίδα. Μάλιστα τούτη τὴ μέρα δὲν ὀπήρχανε ἀφέντες και δοῦλοι, ήτανε ὅλοι τὸ ἕνα τους. Γιὰ τοῦτο ἔμεινε κι, ἡ φράση ἅμα ὁ δοῦλος τὸ παράκανε ἄλλες μέρες, γὰ τοῦ λέη τ' ἀφεντικό του «θύραζε Κάρες οὔκετ 'Ανθεστήρια».

Ἡ δεύτερη μέρα ήτανε ἡ μέρα τοῦ χοῦς. Ὁ χοῦς ήτανε ἕνα κύπελλο πού τὸ εἶχε μπροστά του κάθε συμποσιαστής και μὲ ἕνα σάλπισμα ἀρχίζανε ὅλοι διαγωνισμό κρασακατάνυξης. Πίνανε, στεφανωνόντουσαν, πηγαίνανε μετὰ στοῦ ἱεροῦ τὸ Ληναῖο κι' ἀφήνανε ἐκεῖ τὰ στεφάνια τους ἀλλὰ δὲν κάνανε ἀκρότητες... Ἦτανε μιὰ σεμνὴ ἡμέρα, περισσότερο θρησκευτικὴ, εἶχε τις περίφημες δεκατέσσερις γυναῖκες πού λεγόντουσαν «γεραραῖ» και κάθε μιὰ τους ἀντιπροσώπευε ἕναν ἀπὸ τοὺς δεκατέσσερις θωμούς τοῦ Διονύσου, κάνανε θυσίες και ἀρραβωνιάζανε συμβολικὰ τὴ γυναῖκα τοῦ "Αρχοντα μὲ τὸν Θεό. Ἕνας συμβολισμὸς πού εἶχε περισσότερο πολιτικὴ σημασία σὰν γὰ ἔνωτόταν ἡ πόλη μὲ τὸν Θεό. (Κάτι τέτοιο κάνανε κι' οί Δόγηδες τῆς Βενετίας πού ἀρραβωνιάζόντουσαν τὴ θάλασσα). Τὸ κορίτσι ήτανε ἕνα εἶδος ἔθνικου εἰσοδήματος.

Οί τελετὲς τῆς τρίτης μέρας δὲν εἶναι ἀπόλυτα γνωστὲς. Πάντως βάζανε σπόρους σὲ δοχεῖα πηλίνα και τὰ προσφέρανε στοῦν Διόνυσο και στοῦν Ἑρμῆ. Ἀναπαραγωγὴ; Ἑορτὴ ψυχῶν; Κανεῖς δὲν τὸ διαπίστωσε. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς γιορτὴ στη Σικυῶνα (τὸ Κιάτο) τὴν κάνανε μόνο γυναῖκες μέσα σ' ἕνα κτίριο πού τὸ λέγανε «Νυμφῶνα». Ὁμως, μαζί μὲ τὸν Διόνυσο γιορτάζανε και τὴν Δήμητρα...

Ὁμως ἡ ἀληθινὴ γιορτὴ τοῦ Διονύσου ήτανε τὰ «Μεγάλα Διονύσια». Ἕνα μῆνα μετὰ τ' Ἀνθεστήρια στὴν Ἀθήνα, τὸν καιρὸ τῆς ἀκμῆς χάλαγε ὁ κόσμος μὲ δαῦτα. Σίγουρα ὁ Διόνυσος εἶναι ὁ θεὸς τῆς χαρᾶς.

Ὅλοι οί σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων μαζευόντουσαν στὴν μεγάλη πόλη πού τοὺς κηδεμόνευε.

Τὸν Διόνυσο τὸν λέγανε τότε Ἑλευθέριο (λευτερωτὴ ἀπὸ τὰ δάσανα;) ἢ Ἑλευθερέα (θεὸ τῶν Ἑλευθερῶν). Και οί δυὸ ἔννοιες γίνανε μιὰ. Ὁ Θεὸς λευτέρωνε ἀπὸ τὰ χειμωνιάτικα δάσανα, ἔδινε χαρὰ στις ψυχές, ἔφερνε τὴν ἀνανεωμένη φύση μαζί του. Αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἀπελευθερώνανε ὅλους τοὺς δούλους πού θέλανε γὰ τοὺς χαρίσουνε τὴν ἐλευθερία και ἀφήνανε γὰ κάνουνε ὅ,τι θέλουνε οί ἄλλοι δοῦλοι.

Εἶχανε, λοιπόν, ἕνα δμοίωμα τοῦ Ἑλευθερίου Διονύσου και τοῦ κάνανε παράτα, μέσα στοῦ κέντρο τῆς πόλης. Πίσω του τρέχανε μασκαράδες Σειληνοί και Σάτυροι πού χορεύανε και τραγουδάγανε, ἀλλὰ ὄχι ὅ,τι θέλανε πιά. Τὰ ἄσματα τὰ εἶχανε συνθέσει μεγάλοι ποιητές. (Λένε τὸν Λάσο τὸν Ἑρμιόνιο, δάσκαλο τοῦ Πινδάρου, λένε τὸν Σιμωνίδη, λένε τὸν Βακχυλίδη ἀπὸ τὴν Κῶ). Ἡ γιορτὴ ήτανε πολιτισμένη, μεγαλόπρεπη κι' εὐγενικιά, δὲν εἶχε χυδαιότητες. Και τὸ κυριώτερο: Στὸ Διονυσιακὸ θέατρο τῆς Ἀκρόπολης γινόντουσαν τότε οί ἀγῶνες τῆς κωμῶδίας και τῆς τραγῶδίας. Ὁ Διόνυσος ήτανε ὁ θεὸς πού ἔδινε τὴν ἔμπνευση και τὴ φαντασία. Ἀκόμα και στὴ Βραυρῶνα, κάθε πέντε χρόνια κάνανε γιορτὲς μὲ ἀγῶνες ραψωδίας κι' οί Ἀθηναῖοι στέλνανε δέκα ἀπεσταλμένους πού τοὺς λέγανε Θεωρούς. Ἡ Ἀθήνα γένησε τὸ θέατρο μὲ τὰ μεγάλα Διονύσια, ἡ Ἑλλάδα κράτησε τὴ λατρεία του σ' ὅλα τὰ μέρη πού εἶχε ἀμπέλια...

Ἀκόμα και ἀστρονομικὲς παρατηρήσεις δημιουργηθήκανε μὲ τὴ λατρεία τοῦ χαρούμενου θεοῦ. • • •